

KS. KRZYSZTOF GRACZYK ^{a,®}

 0000-0003-3168-9835

^a Teologiczne Towarzystwo Naukowe Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku,
ul. Prymasa Stanisława Karnkowskiego 3, 87-800 Włocławek, kujawsko-pomorskie, PL

[®] ViaPiazza@WP.PL

PROBLEMY WSPÓŁCZESNEJ RODZINY Analiza wybranych zagadnień

Słowa kluczowe: rodzina, konflikty międzypokoleniowe, funkcja wychowawcza rodziny, doświadczenie ojcostwa, osamotnione dzieciństwo.

Abstrakt: Celem artykułu jest nakreślenie ogólnego obrazu problemów, z jakimi mierzy się współczesna rodzina. W pracy dokonano analizy problemu konfliktów międzypokoleniowych w rodzinie, ich przyczyn oraz metod rozwiązywania, ze szczególnym uwzględnieniem ich wpływu na proces wychowania. Ważnym aspektem jest także ocena przemian współczesnej rodziny, ich konsekwencji dla wychowania dzieci i młodzieży oraz charakterystyka funkcji wychowawczej rodziny wraz z określeniem czynników wpływających na jej skuteczność. Artykuł porusza również kwestię zagrożeń pojawiających się w procesie wychowania, takich jak brak wsparcia emocjonalnego, trudności ekonomiczne czy nadmierny wpływ technologii. Istotnym zagadnieniem jest także refleksja nad doświadczeniem ojcostwa przed i po narodzinach dziecka. Ponadto w tekście poruszono problem osamotnienia dzieci w rodzinach dysfunkcyjnych, wskazując jego przyczyny, skutki oraz możliwe sposoby przeciwdziałania. Przeanalizowano również rolę rodziny jako środowiska intensywnego oddziaływania wychowawczego, kształtującego wartości, normy społeczne

KS. KRZYSZTOF GRACZYK (1967–); 1993, kapłan diecezji włocławskiej; 1993, mgr: teologia (KUL, Lublin); 1997, mgr: prawo kanoniczne (KUL, Lublin); 1997, lic. nauk prawnych: prawo kanoniczne (KUL, Lublin); 1998, dr nauk prawnych: prawo kanoniczne (KUL, Lublin); 2013, lic. nauk teologicznych: teologia biblijna (PWT, Wrocław); 2015, dr hab. nauk teologicznych (UMK, Toruń); sędzia (2000–) Sądu Kościelnego Diecezji Włocławskiej; zainteresowania naukowe: prawo małżeńskie, prawo sakramentalne.

i postawy dzieci, co ma istotne znaczenie dla ich przyszłego funkcjonowania w społeczeństwie.

Sekcje: [Wstęp] > 1. Konflikty międzypokoleniowe i ich rozwiązywanie w środowisku rodzinnym > 2. Przemiany współczesnej rodziny i ich konsekwencje dla wychowania > 3. Funkcja wychowawcza rodziny i jej uwarunkowania > 4. Zagrożenia w wychowaniu dziecka w rodzinie > 5. Doświadczanie ojcostwa przed i po narodzinach dziecka > 6. Osamotnione dzieciństwo w rodzinie dysfunkcyjnej > 7. Rodzina jako miejsce intensywnego oddziaływania wychowawczego > [Wnioski końcowe].

Rodzina odgrywa fundamentalną rolę w kształtowaniu jednostki oraz funkcjonowaniu społeczeństwa. Jest pierwszym środowiskiem socjalizacji, w którym człowiek zdobywa podstawowe wzorce zachowań, normy i wartości. To w jej ramach rozwijają się więzi emocjonalne, a także mechanizmy wsparcia, które mają kluczowe znaczenie dla dobrostanu psychicznego i społecznego jednostki. Znaczenie rodziny wykracza jednak poza wymiar indywidualny – stanowi ona podstawową komórkę życia społecznego, pełniąc funkcje wychowawcze, kulturowe i ekonomiczne. Zmiany zachodzące w strukturze rodziny, spowodowane m.in. procesami modernizacyjnymi, globalizacją czy przemianami w modelach ról społecznych, prowadzą do nowych wyzwań w zakresie jej funkcjonowania i wpływu na kolejne pokolenia.

W niniejszym artykule autor nakreśla ogólny obraz najważniejszych wyzwań, z jakimi mierzy się współczesna rodzina. Rzecz jasna, taka perspektywa nie pozwala na szerszą analizę każdego zagadnienia z osobna. Jednak umożliwia wskazanie kluczowych problemów, które wymagają szczególnej uwagi w dyskursie naukowym i społecznym. Współczesna rodzina funkcjonuje w dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości, na którą wpływają procesy globalizacyjne, transformacje ekonomiczne, rozwój technologii, a także zmiany w strukturach społecznych i normach kulturowych. Podobne ujęcie nie ma na celu wyczerpania tematu, lecz raczej stworzenie punktu wyjścia do dalszej refleksji i pogłębionych badań nad przemianami współczesnej rodziny.

1. Konflikty międzypokoleniowe i ich rozwiązywanie w środowisku rodzinnym

Rodzina to nie tylko grupa osób połączonych więzami krwi, ale także wspólnota emocjonalna, w której obowiązują określone wartości i zasady moralne. Współczesne rodziny borykają się z rosnącą liczbą konfliktów,

wynikających głównie z przymusu w relacjach oraz powierzchownej komunikacji. Teorie wychowania bez porażek podkreślają znaczenie skutecznego doradztwa, aktywnego słuchania i odpowiedniego podejścia rodziców do wychowania. Według Benjamina Spocka, jednym z głównych problemów jest brak duchowych fundamentów, które mogłyby stanowić punkt odniesienia zarówno dla dzieci, jak i ich rodziców. Wartości duchowe, takie jak prawda, dobro i piękno, mają istotny wpływ na kształtowanie relacji międzypokoleniowych i powinny stanowić ich podstawę¹.

Z badań przeprowadzonych przez Jadwigę Salamon oraz Kazimierę Moździerz wynika, że główną przyczyną konfliktów międzypokoleniowych są błędy popełniane przez rodziców. Badaczki wskazują na takie błędy, jak przestarzałe poglądy, zbyt wysokie wymagania oraz nadmierną surowość. Do innych czynników utrudniających relacje między rodzicami a dziećmi zaliczono niekulturalne zachowanie, autorytarną postawę, nerwowość, problemy finansowe, trudne warunki mieszkaniowe, uzależnienia (np. alkoholizm), dopuszczanie się nieodpowiednich zachowań, apodyktyczność i nerwowość rodziców².

Bardzo istotnym czynnikiem konfliktu pokoleń jest wysoka dynamika przemian cywilizacyjnych. Szybkie zmiany w technologii, kulturze, systemie wartości oraz stylu życia sprawiają, że różnice między generacjami stają się coraz bardziej widoczne. Starsze pokolenia, wychowane w innych realiach społecznych i ekonomicznych, często mają trudność z adaptacją do nowych norm i oczekiwań, podczas gdy młodsze generacje naturalnie funkcjonują w świecie nieustannych innowacji. Przemiany te wpływają na sposób komunikacji, postrzeganie autorytetów, podejście do pracy, edukacji i relacji międzyludzkich, co może prowadzić do nieporozumień i napięć. Brak wzajemnego zrozumienia oraz odmienne priorytety życiowe dodatkowo pogłębiają te różnice, utrudniając dialog międzypokoleniowy.

Rodzinne konflikty są różnie odbierane i przeżywane przez jej członków, co zależy od ich cech osobowościowych, psychicznych predyspozycji, płci, wieku oraz sposobu myślenia. Ich ocena wynika z osobistego zaangażowania w sytuację konfliktową i wpływa na sposób komunikacji oraz podejmowane próby rozwiązania problemu. Konflikty stanowią

¹ J. Salamon, K. Moździerz, *Co gwarantuje dobre relacje międzypokoleniowe w rodzinie?*, w: *Pomyślne starzenie się w perspektywie nauk o pracy i polityce społecznej*, red. P. Szukalski, T. Kowaleski, Łódź 2008, s. 209.

² Tamże, s. 211.

tylko jeden z rodzajów napięć obecnych w rodzinie i często są efektem ogólnej atmosfery napięcia i niepokoju, zarówno między małżonkami, jak i między rodzicami a dziećmi. W konsekwencji wpływają na relacje oraz interakcje społeczne między członkami rodziny³.

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że nawet w najbardziej zgodnym i harmonijnym życiu rodzinnym nie da się uniknąć sytuacji konfliktowych. Ich częste występowanie może prowadzić do różnorodnych problemów psychicznych, takich jak: nadpobudliwość, apatia, poczucie bezradności, brak zaufania czy lęk, a także trudności w relacjach społecznych, w tym nieprzestrzeganie norm czy problemy w kontaktach z otoczeniem. Należy jednak pamiętać, że konflikt sam w sobie nie jest wyłącznie negatywnym zjawiskiem. Odpowiednio rozwiązany może rozwijać umiejętności komunikacyjne, negocjacyjne oraz uczyć wyrażania i obrony własnego stanowiska⁴.

Podstawowym sposobem rozwiązywania (oraz profilaktyki) konfliktów międzypokoleniowych w systemie rodzinnym wydaje się być dialog. Taki dialog powinien opierać się na otwartej komunikacji i wspólnym podejmowaniu decyzji. Ważne jest, by rodzice od najmłodszych lat uczyli dzieci wyrażania swoich opinii i uczestnictwa w rozwiązywaniu rodzinnych problemów, adekwatnie do ich wieku. Potrzeby członków rodziny są wzajemnie powiązane, dlatego dialog międzypokoleniowy powinien uwzględniać realizację ich zadań rozwojowych. Ewa Karmolińska-Jagodzick wyróżnia cztery obszary, w których negocjacje i kompromisy mogą poprawić relacje między pokoleniami i przynieść korzyści obu stronom⁵. Są to takie obszary, jak: system norm i wartości, sposób kreowania rzeczywistości, podejmowanie decyzji oraz kompetencje.

System norm i wartości – Zmiany społeczne doprowadziły do zastąpienia tradycyjnych wartości, takich jak Bóg, honor, ojczyzna, przez karierę, sławę i pieniądze. Konflikty na tym tle często są nieuświadomione, a każda ze stron obstaje przy swoich przekonaniach. Dlatego ważne jest prowadzenie otwartych rozmów o wartościach, łączących ponadczasowe idee z perspektywą młodego pokolenia, które często patrzy na świat idealistycznie⁶.

³ U. Bejma, *Komunikacja interpersonalna a konflikty w rodzinie*, „Studia nad Rodziną UKSW”, 18(2014), nr 1(34), s. 163–164.

⁴ Tamże, s. 164.

⁵ E. Karmolińska-Jagodzick, *Komunikacja międzypokoleniowa – rozważania wokół różnic kulturowych*, „Studia Edukacyjne”, 2012, nr 21, s. 207.

⁶ Tamże, s. 207–208.

Sposób kreowania rzeczywistości – Różnice w postrzeganiu świata między rodzicami a dziećmi mogą być tak duże, że utrudniają wzajemne zrozumienie. Dawniej istniała większa jednolitość w poglądach, dziś każda rodzina kształtuje własny system wartości. W tym kontekście ważne jest promowanie tolerancji i wzajemnego poznawania różnych światopoglądów poprzez literaturę, media oraz zaangażowanie rodziców w życie szkoły. Umożliwi to budowanie przestrzeni do dialogu i lepszego porozumienia między pokoleniami⁷.

Podjęmowanie decyzji – Odpowiedzialność za wybory powinna być kształtowana od najmłodszych lat, jednak współcześni rodzice często unikają konfliktów, pozwalając dzieciom przejąć kontrolę nad życiem rodzinnym. W efekcie młode pokolenie nie uczy się przewidywania konsekwencji swoich działań. Kluczowe jest, aby decyzje były dalekosiężne, zgodne z wartościami ponadczasowymi, dostosowane do możliwości dziecka oraz efektywne społecznie⁸.

Kompetencje – Współczesny konflikt między rzetelnością a byle-jakością podkreśla konieczność kształtowania u młodych ludzi szacunku do wysiłku i pracy. Brak tej świadomości prowadzi do postawy roszczeniowej i braku satysfakcji z życia. Istnieje podział na tych, którzy tworzą, i tych, którzy jedynie konsumują – ci drudzy, mimo początkowej euforii, często popadają w przygnębienie. Skuteczny dialog międzypokoleniowy, uwzględniający te aspekty, może zmniejszyć dystans między generacjami i ułatwić wzajemne zrozumienie⁹.

2. Przemiany współczesnej rodziny i ich konsekwencje dla wychowania

Współczesna sytuacja rodziny stanowi przedmiot licznych badań i debat. Wyniki tych analiz wskazują na główne kierunki zmian, wśród których można wymienić spadek gotowości do zawierania małżeństw, modyfikacje w zakresie płodności kobiet oraz zmiany w zachowaniach prokreacyjnych. Obserwuje się również osłabienie formalnych struktur rodziny, które wcześniej opierały się na wyraźnym podziale ról i relacjach hierarchicznych, w tym na określonych zależnościach władzy. Obecnie coraz większą rolę odgrywają więzi nieformalne, relacje oparte na bliskości oraz

⁷ Tamże, s. 208.

⁸ Tamże, s. 208–209.

⁹ Tamże, s. 209.

atmosfera emocjonalna. W kontekście tych przemian często podkreśla się znaczenie osobistych relacji międzyludzkich¹⁰.

W ocenie Anny Gąski można wyróżnić trzy rodzaje czynników, które generują zmiany wewnątrz współczesnej rodziny, Są to:

- „1) zmiany techniczno-ekonomiczne (urządzenia domowe ułatwiające życie, środki antykoncepcyjne, rozwój sektora usług materialnych i niematerialnych);
- 2) transformacje społeczne i kulturowe, które można dostrzec na poziomie osobowości jednostek; zmniejszenie znaczenia religii jako systemu regulującego oraz wyjaśniającego codzienne życie;
- 3) przemiany wartości polegające na przejściu od wartości materialistycznych, do post materialistycznych”¹¹.

W obliczu dynamicznych zmian zachodzących w niemal każdej sferze życia oraz rosnącej liczby globalnych, regionalnych i lokalnych uwarunkowań coraz częściej mówi się o kryzysie rodziny. Na jaw wychodzą problemy, które wcześniej były skrywane, takie jak: przemoc domowa, molestowanie, znęcanie psychiczne, a nawet przemoc seksualna wobec dzieci czy czyny kazirodzkie i dzieciobójstwo. Choć są to zjawiska marginalne, odnotowuje się ich wzrost. Kryzys ten dotyczy zarówno rodzin opartych na małżeństwie monogamicznym, jak i związków partnerskich, grupowych oraz poligamicznych. Jego przejawami są m.in. dzieci wychowujące się bez znajomości własnych ojców, podopieczni domów dziecka i innych instytucji opiekuńczych oraz tzw. dzieci ulicy. Statystyki wskazują również na coraz mniejszą ilość czasu poświęcanego rodzinie – przeciętny Polak rozmawia z bliskimi jedynie 15 minut dziennie, a amerykańscy wnukowie kontaktują się ze swoimi dziadkami średnio pięć razy w roku¹².

Przemiany zachodzące we współczesnej rodzinie wywierają istotny wpływ na proces wychowania dzieci i młodzieży, niosąc zarówno pozytywne, jak i negatywne konsekwencje. Do pozytywnych skutków zalicza się:

- większą swobodę w relacjach rodzinnych – odejście od sztywnych hierarchii i autorytarnego modelu rodziny sprzyja budowaniu bardziej partnerskich relacji między rodzicami a dziećmi;

¹⁰ A. Gąska, *Tendencje przemiany współczesnej rodziny*, w: *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie „Súčasný stav a možný vývoj kvality života rodiny profesionálneho vojaka*, red. M. Martinska, A. Sipko, Liptovský Mikuláš 2015, s. 127.

¹¹ Tamże, s. 129.

¹² S. Kawula, *Przemiany i przyszłość rodziny współczesnej*, „Państwo i Społeczeństwo”, 6(2006), nr 2, s. 5–6.

- większą indywidualizację wychowania i edukacji – obecnie większy nacisk kładzie się na rozwój osobistych talentów i zainteresowań dziecka, co może pozytywnie wpływać na jego samodzielność i poczucie własnej wartości¹³;
- większą otwartość na różnorodność i tolerancję – w rodzinach coraz częściej promowane są wartości związane z akceptacją odmienności oraz otwartością na różne style życia¹⁴.

Do negatywnych skutków natomiast:

- osłabienie autorytetu rodziców – zacieranie tradycyjnych ról rodzinnych może prowadzić do sytuacji, w której rodzice nie potrafią wyznaczać dzieciom jasnych granic i konsekwentnie egzekwować zasad¹⁵;
- zanik więzi międzypokoleniowych – coraz krótszy czas poświęcany na wspólne rozmowy i aktywności rodzinne osłabia relacje pomiędzy rodzicami, dziećmi i dziadkami¹⁶;
- wzrost poczucia zagubienia i braku stabilności – wzrost liczby rozwodów¹⁷, zmieniające się modele rodziny oraz brak stałych punktów odniesienia mogą prowadzić do problemów emocjonalnych u dzieci;
- wpływ technologii i mediów na wychowanie – dzieci coraz więcej czasu spędzają przed ekranami, co ogranicza bezpośrednie interakcje społeczne oraz wiąże się z ryzykiem osłabienia kompetencji komunikacyjnych¹⁸.

¹³ M. Christ, *Indywidualizacja procesu kształcenia uczniów jako wyzwanie edukacyjne w XXI wieku*, „Colloquium Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych”, 5(2003), nr 1, s. 19–20.

¹⁴ Zob. S. Gałkowski, *Rodzaje tolerancji w wychowaniu. Próba typologizacji*, „Studia Paedagogica Ignatiana”, 19(2016), nr 1, s. 71–91.

¹⁵ Zob. H. Cudak, *Zaburzenie struktury rodziny jako konsekwencja makrospołecznych uwarunkowań*, „Pedagogika Rodziny”, 2012, nr 2(4), s. 7–17.

¹⁶ D. Rynkowska, *Rola i znaczenie aktywności społecznej seniorów*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, 41(2016), nr 2, s. 92.

¹⁷ W okresie 1980–2023 liczba rozwodów w Polsce zwiększyła się z 39 833 do 56 892. Najbardziej dynamiczny wzrost odnotowano w latach 2000–2010, gdy liczba rozwodów wzrosła o ponad 43%. W ostatnich latach trend ten ustabilizował się, choć liczba rozwodów nadal pozostaje na wysokim poziomie [*Statystyka rozwodów w Polsce i najczęstsze powody rozpadu małżeństwa*, <https://www.adwokat-slask.com/publikacja/statystyka-rozwodow-w-polsce-i-najczestsze-powody-rozpadu-malzenstwa> [21.02.2025].

¹⁸ Z. Biskupski, *Dzieci spędzają coraz więcej czasu przed smartfonem lub laptopem. Nie tylko dla rozrywki, ale i zajęć edukacyjnych*, <https://www.infor.pl/twoje-pieniadze/zakup/6736335,dzieci-spedzaja-coraz-wiecej-czasu-przed-smartfonem-lub-laptopem-nie.html> [21.03.2025].

3. Funkcja wychowawcza rodziny i jej uwarunkowania

Rodzina odgrywa niezwykle ważną rolę we wprowadzaniu młodego pokolenia w świat kultury materialnej i społecznej. Przekazuje ona istotne wartości duchowe, określony system norm moralnych oraz wzorce zachowań, a także praktyczną wiedzę potrzebną w codziennym życiu. To właśnie w rodzinie rozpoczyna się proces socjalizacji, dzięki któremu człowiek, jako istota biologiczna, staje się częścią społeczeństwa. Proces ten opiera się na wzajemnej interakcji – zarówno dziecko, jak i rodzina (szczególnie rodzice) aktywnie uczestniczą w jego przebiegu. Rodzina pełni funkcję pierwszego środowiska wychowawczego, w którym dziecko poprzez kontakty z bliskimi uczy się zasad funkcjonowania w społeczeństwie¹⁹.

Rodzina dostosowuje swoje funkcje do zmieniających się warunków społeczno-ekonomicznych, w których funkcjonuje. Jako instytucja i grupa społeczna, podlega zarówno wpływom wewnętrznym, jak i zewnętrznym, co sprawia, że wszelkie zmiany cywilizacyjne najszybciej i najmocniej oddziałują na jej strukturę. Nie zawsze jednak te przemiany przynoszą korzyści jej członkom. Zbigniew Tyszką wyróżnił kilka procesów i zjawisk charakterystycznych dla współczesnych rodzin, wynikających z ogólnych przeobrażeń społeczeństwa. Należą do nich m.in.: wzrost aktywności zawodowej kobiet, dążenie do równości w relacjach małżeńskich i rodzinnych, stopniowe zmniejszanie się znaczenia dzieci w życiu rodziców, rozbieżność norm i wartości pomiędzy członkami rodziny, zanikanie tradycyjnych wartości (w tym również wartości rodzinnych) pod wpływem nowoczesnej cywilizacji, rosnąca indywidualizacja działań i zainteresowań w obrębie rodziny, zwiększona autonomia jej członków, osłabienie więzi rodzinnych, wzrost liczby konfliktów małżeńskich i rozwodów, a także nasilenie zjawisk patologicznych o podłożu społecznym i psychologicznym, które negatywnie wpływają na funkcjonowanie rodzin. Wszystkie te zmiany oddziałują na sposób, w jaki rodzina realizuje swoje funkcje, wpływając zarówno na relacje między jej członkami, jak i na jej stabilność oraz rolę w społeczeństwie²⁰.

Ważnym czynnikiem wewnętrznym, warunkującym funkcje wychowawcze rodziny jest jej struktura. Najbardziej fundamentalnym podziałem

¹⁹ Zob. A. Rodzewicz, *Funkcje socjalizacyjne rodziny*, „Biuletyn IGS / Szkoła Główna Handlowa. Instytut Gospodarstwa Społecznego”, 1986, nr 3 [druk 1990], s. 109–128.

²⁰ A. Błasiak, *Funkcje rodziny w zmieniającej się rzeczywistości*, w: *Wybrane zagadnienia pedagogiki rodziny*, red. A. Królikowska, Kraków 2010, s. 73–74.

rodzin ze względu na strukturę jest klasyfikacja, wyróżniająca dwa typy rodzin: rodziny pełne i rodziny niepełne.

W pełnej rodzinie rodzice pozostają w formalnym związku małżeńskim, mieszkają razem i wspólnie wychowują dzieci. Taka rodzina cechuje się kompletnym składem oraz silnymi więzami emocjonalnymi między rodzicami a dziećmi. Z perspektywy wychowawczej stwarza to najlepsze warunki do harmonijnego rozwoju dziecka oraz sprzyja trwałości i szczęściu małżeństwa. Charakterystyczną cechą takiej rodziny jest ciepła atmosfera emocjonalna, która przejawia się w regularnych interakcjach między rodzicami a dziećmi, wspólnych zainteresowaniach oraz spędzaniu razem czasu wolnego²¹.

Wiesław Ambrozik zwraca uwagę, że pojawiające się konflikty w tego typu rodzinie są zazwyczaj krótkotrwałe i wynikają z troski o dobro dzieci oraz stabilność domowego życia. Struktura ról w rodzinie pełnej przypomina układ charakterystyczny dla tradycyjnego modelu rodziny, a dominujące wartości i wzorce postępowania koncentrują się na zapewnieniu jak najlepszego wychowania i przyszłości dzieci²².

Inaczej rzecz się ma w przypadku rodzin niepełnych. W ocenie Katarzyny Szewczuk: „Dorastanie w rodzinie niepełnej jest zazwyczaj obciążone przeżywaniem przez dzieci wielu przykrych, a czasem traumatycznych doświadczeń. Zalicza się do nich bolesną utratę jednego z rodziców w wyniku śmierci, rozwód w rodzinie, samotność, jednoosobową odpowiedzialność rodzica za wychowanie i opiekę nad dziećmi, a także trudną sytuację materialną i emocjonalną w rodzinie. Brak jednego z rodziców zawsze będzie negatywnie wpływał na harmonijny rozwój osobowości dziecka, zaburzał jego proces socjalizacji, ma ono bowiem do czynienia tylko z jednym wzorcem osobowym. Dlatego jedynie zgodna, szczęśliwa rodzina zapewnia harmonijny rozwój swoim dzieciom. Ochronia ona swoich najbliższych i zarazem wspomaga w trudnych sytuacjach. Jest zdolna do kompensowania doznawanych poza domem niepowodzeń”²³.

Oczywiście nie oznacza to, że w rodzinach pełnych dziecko zawsze rozwija się prawidłowo, natomiast w rodzinach niepełnych proces ten zawsze będzie zaburzony. W grę wchodzi bowiem inne czynniki, takie

²¹ K. Szewczuk, *Struktura rodziny a proces wychowania dzieci i młodzieży w rodzinie*, w: *Wybrane zagadnienia pedagogiki rodziny*, s. 146.

²² Tamże.

²³ Tamże, s. 162.

jak atmosfera emocjonalna w domu, jakość relacji między opiekunami a dzieckiem, poziom wsparcia społecznego oraz sposób radzenia sobie z trudnościami. Zarówno w rodzinach pełnych, jak i niepełnych, możliwe jest stworzenie warunków sprzyjających harmonijnemu rozwojowi dziecka, jeśli zapewni mu się stabilność emocjonalną, poczucie bezpieczeństwa oraz odpowiednie wzorce wychowawcze.

4. Zagrożenia w wychowaniu dziecka w rodzinie

Proces wychowania dziecka w rodzinie może wiązać się z różnymi zagrożeniami, które mogą negatywnie wpłynąć na rozwój młodego człowieka. Spośród najważniejszych niebezpieczeństw należy wyróżnić:

- a) brak poczucia bezpieczeństwa w rodzinie²⁴ – konflikty, rozwody, brak ciepłych relacji wiążą się z ryzykiem wystąpienia u dziecka problemów emocjonalnych i trudności w budowaniu relacji społecznych;
- b) brak spójności w wychowaniu²⁵ – sprzeczne podejście rodziców do wychowania (np. jeden rodzic jest surowy, drugi pobłażliwy) może powodować u dziecka dezorientację i brak jasnych zasad postępowania;
- c) nadmierna ochrona (tzw. wychowanie pod kloszem) – ograniczanie samodzielności dziecka i nadopiekuńczość mogą utrudniać mu rozwijanie umiejętności radzenia sobie z trudnościami oraz budowanie niezależności²⁶;
- d) nieodpowiednie warunki materialne i społeczne – ubóstwo, brak dostępu do edukacji i kultury mogą ograniczać możliwości rozwoju dziecka i utrudniać jego start w dorosłość²⁷;
- e) nieprawidłowe przekazywanie wartości i norm – jeśli dziecko nie otrzymuje właściwych wzorców moralnych, może mieć trudności w podejmowaniu odpowiedzialnych decyzji i funkcjonowaniu w społeczeństwie;

²⁴ Zob. J. Prekop, *Nie ma miłości bez poczucia bezpieczeństwa*, <https://deon.pl/inteligentne-zycie/dziecko/nie-ma-milosci-bez-poczucia-bezpieczenstwa>, 187680 [23.03.2025].

²⁵ Zob. PsychoCare, *10 Najgorszych Błędów Wychowawczych – Unikaj Pułapek Rodzicielskich*, <https://psychocare.pl/10-najgorszych-bledow-wychowawczych-unikaj-pulapek-rodzicielskich/> [23.03.2025].

²⁶ W ocenie Małgorzaty Ciesielskiej nadopiekuńczość stanowi jedną z form przemocy psychicznej [M. Ciesielska, *Rodzaje, formy i cykl przemocy w rodzinie*, „Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy”, 2014, nr 12(3), s. 10].

²⁷ Zob. E. Tarkowska, *Ubóstwo dzieci w Polsce*, w: *Ubóstwo i wykluczenie społeczne w Polsce*, red. R. Szarfenberg, Warszawa 2011, s. 12.

- f) niewłaściwe wzorce wychowawcze – nadmierna surowość, brak konsekwencji, zbyt duża kontrola lub jej całkowity brak mogą prowadzić do różnych trudności w funkcjonowaniu dziecka, np. do problemów z agresją²⁸;
- g) przemoc domowa²⁹ – zarówno przemoc fizyczna, jak i emocjonalna mogą powodować poważne problemy psychiczne, obniżone poczucie własnej wartości i trudności w nawiązywaniu relacji;
- h) uzależnienia w rodzinie – obecność alkoholu, narkotyków czy innych nałogów w środowisku rodzinnym może prowadzić do powielania destrukcyjnych wzorców przez dziecko³⁰;
- i) zaniedbanie – przejawia się w braku zaspokajania podstawowych potrzeb żywieniowych, higienicznych i medycznych dziecka; wynika z niedostatecznej troski lub całkowitego braku opieki; przykłady zaniedbania to m.in. nieprzekazywanie środków na utrzymanie, brak dostępu do jedzenia, odzieży czy schronienia, zaniedbywanie opieki w chorobie, odmowa pomocy oraz ograniczanie dostępu do niezbędnych przestrzeni, takich jak: mieszkanie, kuchnia, łazienka czy łóżko³¹;
- j) zbyt wysokie lub zbyt niskie oczekiwania – nieadekwatne wymagania ze strony rodziców mogą prowadzić do wystąpienia u dziecka problemów emocjonalnych, a także utrudniać proces edukacji oraz rozwój intelektualny³².

Według Elżbiety Trzęsowskiej-Greszty czynniki związane ze środowiskiem rodzinnym odgrywają kluczową rolę w wywoływaniu nastrojów depresyjnych u młodzieży. Autorka powołuje się na badania, które potwierdzają zależność między depresyjnością a różnymi aspektami rodzicielstwa, takimi jak okazywanie ciepła, kontrola czy odrzucenie. Istotne znaczenie mają również problemy psychiczne rodziców, ich uzależnienia od substancji psychoaktywnych oraz inne cechy środowiska rodzinnego, w tym konflikty małżeńskie i sytuacja finansowa rodziny. Trudne warunki socjalno-bytowe

²⁸ Zob. *Agresja u dzieci: przyczyny i sposoby przeciwdziałania*, <https://wychowujmy.pl/agresja-u-dzieci-przyczyny-i-sposoby-przeciwdzialania/> [23.03.2025].

²⁹ Zob. J. Włodarczyk, *Przemoc wobec dzieci*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka”, 16(2017), nr 1, s. 208–209.

³⁰ Zob. A. Karasowska, *Krzywdzenie dzieci w rodzinie alkoholowej*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka”, 3(2004), nr 3, s. 9–12.

³¹ Ciesielska, *Rodzaje, formy i cykl przemocy w rodzinie*, s. 12.

³² S. Trusz, *Rozwój poznawczo-społeczny dziecka w świetle oczekiwań interpersonalnych rodziców i nauczycieli*, „Psychologia Rozwojowa”, 16(2011), nr 2, s. 28–29.

zwiększają stres w rodzinie, co wpływa na jakość opieki rodzicielskiej i pośrednio przyczynia się do występowania objawów depresji u adolescentów³³.

Sposób, w jaki rodzice odnoszą się do swoich dzieci, wywiera długofalowy wpływ na ich funkcjonowanie – nie tylko w dzieciństwie, ale także w okresie dorastania i w dorosłym życiu. Oddziałuje to na ich relacje z innymi ludźmi oraz kształtuje zarówno pozytywne, jak i negatywne wzorce zachowań, w tym te związane ze zdrowym stylem życia. Dziecko, które doświadcza miłości, akceptacji oraz otrzymuje uwagę i wsparcie, ale jednocześnie jest zachęcane do rozwijania samodzielności bez nadmiernej kontroli, zyskuje większą pewność siebie, akceptację własnego ciała i otwartość na potrzeby innych. Prawidłowe podejście wychowawcze sprzyja wszechstronnemu rozwojowi – intelektualnemu, emocjonalnemu i społecznemu – co w efekcie przekłada się na satysfakcję z życia i dobre samopoczucie psychiczne³⁴.

5. Doświadczenie ojcostwa przed i po narodzinach dziecka

Ojcostwo to doświadczenie, które rozpoczyna się jeszcze przed narodzinami dziecka i stale się rozwija. Już w czasie ciąży mężczyzna stopniowo oswaja się z nową rolą, co wiąże się zarówno z ekscytacją, jak i obawami dotyczącymi przyszłości. Pojawiają się pytania o to, jak sprostać nowym obowiązkom oraz jak zmieni się relacja z partnerką. Wielu przyszłych ojców aktywnie przygotowuje się do nowej sytuacji, uczestnicząc w badaniach, szkołach rodzenia czy planując przestrzeń dla dziecka. Niektórzy doświadczają tzw. ciąży współczulnej, czyli zmian emocjonalnych, a nawet fizycznych, wynikających z silnego zaangażowania w oczekiwanie na potomka.

Po narodzinach dziecka rzeczywistość często okazuje się bardziej wymagająca, niż się spodziewano. Opieka nad noworodkiem wymaga ciągłej uwagi, a niedobór snu i natłok obowiązków mogą prowadzić do zmęczenia i frustracji. Niektórzy ojcowie doświadczają depresji, która wynika z nagłego poczucia odpowiedzialności i trudności w odnalezieniu się w nowej sytuacji. W pierwszych tygodniach mogą także czuć się mniej ważni w relacji z dzieckiem, zwłaszcza jeśli matka karmi piersią. Jednak ich aktywne uczestnictwo w codziennych czynnościach, takich jak przewijanie, kąpanie czy usypianie, stopniowo buduje silną więź z potomkiem.

³³ E. Turska, *Sytuacja socjalno-bytowa rodziny jako czynnik ryzyka zaburzeń nastroju adolescentów*, „Wychowanie w Rodzinie”, 16(2017), nr 2, s. 118.

³⁴ A. Wołpiuk-Ochocińska, *Retrospektywna ocena postaw rodzicielskich młodzieży w perspektywie jej dobrostanu psychicznego*, „Wychowanie w Rodzinie”, 16(2017), nr 2, s. 131.

Instytucja ojcostwa, podobnie jak instytucja rodziny, podlega w ostatnich dekadach przemianom, które nie zawsze są korzystne. Niektórzy badacze mówią nawet o kryzysie ojcostwa. Jak zauważa Anna Więclawska: „Rodzina w czasach dzisiejszych znajduje się pod wpływem rozległych, głębokich i szybkich przemian społecznych i kulturowych. Wiele rodzin przeżywa ten stan rzeczy, dochowując wierności tym wartościom, które stanowią fundament instytucji rodzinnej. Inne stanęły niepewne i zagubione wobec swych zadań, a nawet niekiedy zwątpiły i niemal zatraciły świadomość ostatecznego znaczenia i prawdy życia małżeńskiego i rodzinnego. Inne jeszcze, na skutek doznawanych niesprawiedliwości, napotykają na przeszkody w korzystaniu ze swoich podstawowych praw”³⁵.

W ocenie badaczki współczesna rodzina coraz częściej mierzy się z zagrożeniami zarówno wewnętrznymi, jak i zewnętrznymi. Obecna rzeczywistość nie sprzyja jej stabilności, a jednym z istotnych aspektów kryzysu rodziny jest osłabienie roli ojca, które wiąże się także z kryzysem tradycyjnie męskiej ścieżki życiowej. Niespełnione ojcostwo, choć często nieuświadomione, to istotny czynnik wpływający na brak poczucia szczęścia u mężczyzn. W dużej mierze kryzys rodziny wynika z podważenia pozycji, jaką mąż i ojciec powinien pełnić w życiu domowym³⁶.

Warto zauważyć, że modele ojcostwa i męskości są ze sobą ściśle powiązane. Współczesne koncepcje męskości dostarczają narzędzi analitycznych przydatnych w badaniach nad ojcostwem, a różne modele ojcostwa z kolei pozwalają lepiej zrozumieć funkcjonowanie mężczyzn i ich tożsamość genderową. W tym kontekście można odwołać się do teorii włączającej męskości (*inclusive masculinity theory*), opracowanej przez Erica Andersona. Socjolog ten postrzega męskość jako zbiór praktyk społecznych, które ewoluują pod wpływem zmian historycznych i kulturowych. Anderson proponuje kontinuum, na którego jednym krańcu znajduje się ortodoksyjna męskość – oparta na hierarchicznej strukturze, indywidualizmie, homofobii, seksizmie oraz obowiązkowej heteroseksualności. Na drugim końcu umiejscawia męskości włączające, które odrzucają wartości typowe dla modelu ortodoksyjnego. W społeczeństwach, gdzie dominuje bardziej inkluzyjny wzorzec, podział na role męskie i kobiece staje się mniej wyraźny, a różne modele męskości funkcjonują równorzędnie, bez

³⁵ A. Więclawska, *Ojcostwo w świecie współczesnym*, „Pedagogia Christiana”, 24(2009), nr 2, s. 213–214.

³⁶ Tamże.

hierarchizacji. Ważne w teorii Andersona są pojęcia męskiego kapitału i homohisterii. W społeczeństwach o wysokim poziomie homohisterii mężczyźni czują presję, by udowodniać swoją męskość poprzez dystansowanie się od wszystkiego, co odbierane jest jako niemęskie – przejawia się to np. homofobią, seksizmem czy podkreślaniem własnej heteroseksualności. Natomiast gdy poziom homohisterii spada, pojawiają się bardziej otwarte modele męskości, które mogą współistnieć bez ryzyka stygmatyzacji. W takich warunkach mężczyźni częściej angażują się w aktywności tradycyjnie uznawane za kobiece, co prowadzi do większej elastyczności ról społecznych i redefinicji ojcostwa³⁷.

Współczesny kryzys męskości oraz instytucji ojcostwa nie należy postrzegać tylko i wyłącznie w kategoriach negatywnych. Choć kryzys ten wiąże się z osłabieniem tradycyjnych wzorców ojcostwa, jednocześnie otwiera przestrzeń na nowe formy zaangażowania mężczyzn w życie rodzinne. Przemiany społeczne i kulturowe, które przyczyniły się do podważenia tradycyjnych ról męskich, umożliwiły jednocześnie większą elastyczność w definiowaniu ojcostwa. Współczesny ojciec coraz częściej angażuje się w opiekę nad dzieckiem, rezygnuje z autorytarnego modelu relacji na rzecz bliskości i emocjonalnego zaangażowania. W wielu przypadkach odchodzi się od hierarchicznej struktury w rodzinie, w której ojciec był głównie dostarczycielem środków finansowych, na rzecz bardziej partnerskiego podziału obowiązków. Zmiany te pozwalają mężczyznom na pełniejsze uczestnictwo w wychowaniu dzieci, co może mieć pozytywny wpływ zarówno na ich samych, jak i na relacje rodzinne.

6. Osamotnione dzieciństwo w rodzinie dysfunkcyjnej

Wielu psychologów uważa, że kluczowym elementem systemu rodzinnego jest małżeństwo. John Bradshaw podkreśla, że fundamentem rodziny są zarówno relacje, jakie matka i ojciec mają sami ze sobą, jak i ich wzajemne więzi. W tym ujęciu to właśnie mąż i żona pełnią rolę architektów rodziny. Kiedy możemy mówić o rodzinie dysfunkcyjnej? W swojej książce *Zrozumieć rodzinę* Bradshaw wskazuje, że taka rodzina powstaje na bazie problematycznego małżeństwa, które z kolei tworzą osoby zmagające się z trudnościami emocjonalnymi i życiowymi. Co więcej, osoby te często wiążą się z kimś o podobnym lub nawet

³⁷ K. Suwała, *Męskości opiekuńcze. Zaangażowanie w ojcostwo a rekonstrukcja modeli męskości*, „Miscellanea Anthropologica et Sociologica”, 18(2017), nr 2, s. 79.

większym poziomie dysfunkcji. W efekcie rodzina dysfunkcyjna staje się częścią wielopokoleniowego schematu, tkwiąc w pewnym błędnym kole, z którego nie potrafi się wyrwać jedynie własnymi siłami³⁸.

W rodzinie dysfunkcyjnej dochodzi do zakłóceń w komunikacji między jej członkami, co negatywnie wpływa na kształtowanie ich poczucia własnej wartości i samooceny. Dzieci wychowujące się w takim środowisku często odczuwają wstyd, wynikający z zaniedbania ze strony rodziców. Tego typu rodzina ma trudności w radzeniu sobie z kryzysami rozwojowymi, brakuje w niej poczucia bezpieczeństwa oraz jasno określonych norm i wartości. Rodzice nie są w stanie właściwie sprawować swojej roli wychowawczej. W rodzinach dysfunkcyjnych można wyróżnić kilka charakterystycznych mechanizmów działania. Jednym z nich jest zamknięcie się na świat zewnętrzny i izolacja, często prowadząca do życia w zakłamaniu i braku wzajemnego wsparcia. W takich rodzinach dominuje skupienie na sobie, co może przejawiać się zarówno w ignorowaniu potrzeb innych, jak i w nadopiekuńczości. Kolejną cechą jest sztywne przypisywanie ról oraz nieadekwatne postrzeganie rzeczywistości i relacji międzyludzkich³⁹.

Pośród innych cech rodziny dysfunkcyjnej można wyróżnić:

- a) zaprzeczanie istnieniu problemów, co uniemożliwia ich rozwiązanie; w takich rodzinach zaniedbuje się również pięć podstawowych aspektów człowieka: emocje, postrzeganie, myśli, pragnienia i wyobrażenia;
- b) brak intymności;
- c) role członków rodziny są sztywne i utrwalone, co sprawia, że nie zmieniają się one w czasie;
- d) granice między członkami rodziny są zamazane i splątane;
- e) członkowie tych rodzin nie są w stanie zaspokoić własnych potrzeb, które są odkładane na bok na rzecz potrzeb systemu; z tego powodu w takich rodzinach prawie zawsze występuje pewien poziom złości i przygnębienia;
- f) różnice indywidualne są ignorowane na rzecz potrzeb systemu rodzinnego. Jednostka istnieje dla rodziny, co sprawia, że taką rodzinę trudno opuścić;
- g) zasady w rodzinach dysfunkcyjnych są sztywne i niezmiennie, najczęściej opierają się na kontroli, perfekcjonizmie i oskarżeniach;

³⁸ M. Prajsner, *Rodzina dysfunkcyjna*, „Remedium”, 2002, nr 5, s. 18–19.

³⁹ G. Pyżlak, *Rodzina dysfunkcyjna i formy jej pomocy*, „Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne”, 12(2013), nr 1(22), s.119.

- h) tajemnice utrzymywane w rodzinie stanowią formę kłamstwa, które utrzymuje ją w zamrożonym stanie. Są one powszechnie znane, ale nikt nie przyznaje się do ich istnienia;
- i) zaprzeczanie konfliktom i frustracjom (co prowadzi do sytuacji, w której każdy stara się osiągnąć swoje cele siłą woli; daje to złudzenie rozwiązywania problemów)⁴⁰.

Dziecko wychowywane w rodzinie dysfunkcyjnej może odczuwać głęboką samotność. Choć żyje wśród osób bliskich, brak prawidłowej komunikacji, intymności i wzajemnego wsparcia sprawia, że nie ma poczucia bliskości. W rodzinach tych często dochodzi do zaniedbania emocjonalnego, co powoduje, że dziecko nie otrzymuje wystarczającej uwagi ani miłości, które są niezbędne do prawidłowego rozwoju emocjonalnego. Dziecko może czuć się niewidzialne lub niedostrzegane, ponieważ jego potrzeby są ignorowane lub odkładane na bok w imię utrzymania systemu rodzinnego. Taki stan prowadzi do uczucia izolacji i samotności, ponieważ dziecko nie ma w rodzinie osób, na które mogłoby liczyć w trudnych chwilach. Co więcej, obecność tajemnic, zaprzeczanie problemom czy sztywne role rodzinne mogą uniemożliwić nawiązanie prawidłowych relacji opartych na wzajemnym zaufaniu, co pogłębia uczucie osamotnienia.

Dziecko wychowywane w rodzinie dysfunkcyjnej może również zacząć izolować się od ludzi spoza rodziny. Doświadczenia związane z brakiem wsparcia emocjonalnego, zaniedbaniem i brakiem poczucia bezpieczeństwa w domu mogą sprawić, że młody człowiek nie ufa innym i czuje się niepewnie w relacjach z rówieśnikami oraz dorosłymi. Ponadto, jeżeli w rodzinie panuje izolacja od świata zewnętrznego lub atmosfera wstydu i zakłamania, dziecko może dojść do przekonania, że nie ma nikogo, komu mogłoby zaufać poza rodziną, co potęguje jego skłonność do wycofania się. Dziecko takie może czuć się niezrozumiane i obawiać się oceniania, co z kolei prowadzi do unikania kontaktów z rówieśnikami czy innymi osobami. Taka izolacja może być formą obrony przed kolejnym zranieniem lub rozczarowaniem, które dziecko doświadczyło w interakcjach z najbliższymi.

7. Rodzina jako miejsce intensywnego oddziaływania wychowawczego

Jak zauważa Małgorzata Bereźnicka: „nie ma nic bardziej naturalnego niż rodzina, twór istniejący od zawsze, ulegający pewnym przekształceniom w czasie, ale jednak na tyle sprawdzony, mocny i wyjątkowy, że trwa, i jak

⁴⁰ Prajsner, *Rodzina dysfunkcyjna*, s. 19.

się wydaje, zawsze trwać będzie. Stanowi wartość wskazywaną przez wiele pokoleń jako najważniejsza”⁴¹.

Rodzina stanowi fundamentalne środowisko życia i kształtowania młodego pokolenia. Dzieje się tak, ponieważ to właśnie ona jest pierwszą grupą, do której człowiek przynależy od chwili narodzin. Wpływ rodziny ma szczególne znaczenie, ponieważ oddziałuje na jednostkę w okresie, gdy jest ona wyjątkowo podatna na bodźce z otoczenia, a efekty tego oddziaływania są wyjątkowo trwałe. We wczesnych etapach życia rodzina pełni kluczową rolę, będąc praktycznie jedynym bezpośrednim źródłem wpływu na rozwój dziecka⁴².

Całe życie rodzinne pełni funkcję wychowawczą, niezależnie od tego, czy wychowanie odbywa się świadomie i z odpowiednim przygotowaniem, czy też przebiega bezrefleksyjnie. Może mieć ono formę przemyślaną lub spontaniczną, być wynikiem impulsu albo starannej kontroli, a także towarzyszyć mu poczucie odpowiedzialności lub jego całkowity brak. W większości przypadków wychowanie w rodzinie przebiega w sposób naturalny i spontaniczny⁴³.

Intensywność oddziaływania wychowawczego w rodzinie wynika z jej niepowtarzalnego charakteru. To w niej dziecko uczy się podstawowych norm społecznych, buduje poczucie bezpieczeństwa, rozwija umiejętności emocjonalne oraz nabywa kompetencje społeczne, które będą miały kluczowe znaczenie w jego dalszym życiu. Rodzina wpływa na rozwój jednostki nie tylko poprzez bezpośrednie wskazówki czy zasady, ale także za pośrednictwem przykładu dorosłych, codziennych rytuałów, sposobów rozwiązywania konfliktów czy okazywania uczuć. Nie można również pominąć faktu, że wpływ rodziny na wychowanie jest długotrwały i często pozostaje trwałym fundamentem osobowości człowieka. Nawet w późniejszych etapach życia wartości, przekonania i wzorce wyniesione z domu rodzinnego nadal oddziałują na jednostkę, determinując jej wybory, relacje społeczne oraz sposób postrzegania siebie i świata. Z tego względu określenie rodziny jako miejsca intensywnego oddziaływania wychowawczego nie jest przesadą, lecz trafnym ujęciem jej fundamentalnej roli w procesie kształtowania jednostki.

⁴¹ M. Bereźnicka, *Wychowanie dziecka we współczesnej rodzinie*, Kraków 2014, s. 12.

⁴² M. Łączek, *Znaczenie wychowania w rodzinie*, „Społeczeństwo i Edukacja. Międzynarodowe Studia Humanistyczne”, 2010, nr 2, s. 115.

⁴³ Tamże, s. 116.

Tworzenie zdrowej i szczęśliwej rodziny to proces, który wymaga zarówno intelektualnej, jak i emocjonalnej dojrzałości. Współczesne wyzwania, takie jak niestabilność ekonomiczna, zmieniające się role społeczne czy postępująca indywidualizacja, sprawiają, że budowanie trwałych relacji rodzinnych staje się zadaniem coraz bardziej wymagającym. Z tego względu tak ważną rolę odgrywają świadome decyzje dotyczące ról, podziału obowiązków, sposobu wychowania dzieci oraz dbałości o wzajemne wsparcie i zrozumienie.

Budowanie rodziny to nieustanna praca, w której nie ma gotowych recept na sukces. Wymaga ona nie tylko zaangażowania i kompromisów, lecz także umiejętności radzenia sobie z kryzysami, które nieuchronnie pojawiają się w życiu każdej wspólnoty rodzinnej. Właściwa komunikacja, zdolność do empatii i otwartość na potrzeby innych są fundamentami, na których można budować harmonijne relacje międzyludzkie.

Mimo trudności, jakie mogą towarzyszyć tej drodze, warto podjąć ten wysiłek. To rodzina – niezależnie od jej zmieniających się form i modeli – pozostaje dla większości ludzi podstawowym źródłem wsparcia, poczucia bezpieczeństwa i przynależności. Jest ona miejscem, w którym kształtują się wartości przekazywane kolejnym pokoleniom, wpływając tym samym na przyszłość całego społeczeństwa. Dlatego troska o rodzinę i jej stabilność nie powinna być jedynie kwestią indywidualnego wyboru, ale także przedmiotem szerokiej refleksji społecznej i odpowiedzialnej polityki publicznej.

PROBLEMS OF THE MODERN FAMILY

Analysis of selected issues

Keywords: family, intergenerational conflicts, educational function of the family, experience of fatherhood, lonely childhood.

Abstract: The aim of this article is to provide a general overview of the problems facing the modern family. The paper analyzes intergenerational conflicts within the family, their causes, and methods for resolving them, with particular emphasis on their impact on the parenting process. It also assesses the transformations of the modern family, their consequences for raising children and youth, and characterizes the family's educational function, identifying factors influencing its effectiveness. The article also addresses threats emerging in the parenting process, such as a lack of emotional support, economic hardship, and the excessive influence of technology. A crucial issue is also the reflection on the experience of

fatherhood before and after the birth of a child. Furthermore, the text addresses the problem of children's loneliness in dysfunctional families, identifying its causes, effects, and possible countermeasures. The role of the family as an environment of intense educational influence, shaping children's values, social norms, and attitudes, which has significant implications for their future functioning in society.

Sections: [Introduction] > 1. Intergenerational conflicts and their resolution in the family environment > 2. Transformations of the modern family and their consequences for upbringing > 3. The educational function of the family and its conditions > 4. Threats in raising a child in the family > 5. Experiencing fatherhood before and after the birth of a child > 6. Lonely childhood in a dysfunctional family > 7. The family as a place of intense educational influence > [Final conclusions].

BIBLIOGRAFIA

- Agresja u dzieci: przyczyny i sposoby przeciwdziałania*, <https://wychowujmy.pl/agresja-u-dzieci-przyczyny-i-sposoby-przeciwdzialania/> [23.03.2025].
- Bejma U., *Komunikacja interpersonalna a konflikty w rodzinie*, „Studia nad Rodziną UKSW”, 18(2014), nr 1(34), s. 157–172.
- Bereźnicka M., *Wychowanie dziecka we współczesnej rodzinie*, Kraków 2014.
- Biskupski Z., *Dzieci spędzają coraz więcej czasu przed smartfonem lub laptopem. Nie tylko dla rozrywki, ale i zajęć edukacyjnych*, <https://www.infor.pl/twoje-pieniadze/zakupy/6736335,dzieci-spedzaja-coraz-wiecej-czasu-przed-smartfonem-lub-laptopem-nie.html> [21.03.2025].
- Błasiak A., *Funkcje rodziny w zmieniającej się rzeczywistości*, w: *Wybrane zagadnienia pedagogiki rodziny*, red. A. Królikowska, Kraków 2010, s. 73–103.
- Christ M., *Indywidualizacja procesu kształcenia uczniów jako wyzwanie edukacyjne w XXI wieku*, „Colloquium Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych”, 5(2003), nr 1, s. 19–36.
- Ciesielska M., *Rodzaje, formy i cykl przemocy w rodzinie*, „Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy”, 2014, nr 12(3), s. 7–16.
- Cudak H., *Zaburzenie struktury rodziny jako konsekwencja makrospołecznych uwarunkowań*, „Pedagogika Rodziny”, 2012, nr 2(4), s. 7–17.
- Gałkowski S., *Rodzaje tolerancji w wychowaniu. Próba typologizacji*, „Studia Paedagogica Ignatiana”, 19(2016), nr 1, s. 71–91.
- Gąska A., *Tendencje przemiany współczesnej rodziny*, w: *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie „Súčasný stav a možný vývoj kvality života rodiny profesionálne hovorjaka*, red. M. Martinska, A. Sipko, Liptovský Mikuláš 2015, s. 127–134.
- Karasowska A., *Krzywdzenie dzieci w rodzinie alkoholowej*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka”, 3(2004), nr 3, s. 6–17.

- Karmolińska-Jagodzińska E., *Komunikacja międzypokoleniowa – rozważania wokół różnic kulturowych*, „Studia Edukacyjne”, 2012, nr 21, s. 191–210.
- Kawula S., *Przemiany i przyszłość rodziny współczesnej*, „Państwo i Społeczeństwo”, 6(2006), nr 2, s. 5–21.
- Łączek M., *Znaczenie wychowania w rodzinie*, „Społeczeństwo i Edukacja. Międzynarodowe Studia Humanistyczne”, 2010, nr 2, s. 115–127.
- Prajsner M., *Rodzina dysfunkcyjna*, „Remedium”, 2002, nr 5, s. 18–19.
- Prekop J., *Nie ma miłości bez poczucia bezpieczeństwa*, <https://deon.pl/inteligentne-zycie/dziecko/nie-ma-milosci-bez-poczucia-bezpieczenstwa,187680> [23.03.2025].
- PsychoCare, *10 Najgorszych Błędów Wychowawczych – Unikaj Pułapek Rodzicielskich*, <https://psychocare.pl/10-najgorszych-bledow-wychowawczych-unikaj-pulapek-rodzicielskich/> [23.03.2025].
- Pyżlak G., *Rodzina dysfunkcyjna i formy jej pomocy*, „Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne”, 12(2013), nr 1(22), s. 118–130.
- Rodzewicz A., *Funkcje socjalizacyjne rodziny*, „Biuletyn IGS / Szkoła Główna Handlowa. Instytut Gospodarstwa Społecznego”, 1986 [druk 1990], nr 3, s. 109–128.
- Rynkowska D., *Rola i znaczenie aktywności społecznej seniorów*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, 41(2016), nr 2, s. 91–101.
- Salamon J., Moździerz K., *Co gwarantuje dobre relacje międzypokoleniowe w rodzinie?*, w: *Pomyślne starzenie się w perspektywie nauk o pracy i polityce społecznej*, red. P. Szukalski, T. Kowaleski, Łódź 2008, s. 209–214.
- Statystyka rozwodów w Polsce i najczęstsze powody rozpadu małżeństwa*, <https://www.adwokat-slask.com/publikacja/statystyka-rozwodow-w-polsce-i-najczestsze-powody-rozpadu-malzenstwa> [21.02.2025].
- Suwada K., *Męskości opiekuńcze. Zaangażowanie w ojcostwo a rekonstrukcja modeli męskości*, „Miscellanea Anthropologica et Sociologica”, 18(2017), nr 2, s. 77–90.
- Szewczuk K., *Struktura rodziny a proces wychowania dzieci i młodzieży w rodzinie*, w: *Wybrane zagadnienia pedagogiki rodziny*, red. A. Królikowska, Kraków 2010, s. 143–164.
- Tarkowska E., *Ubóstwo dzieci w Polsce*, w: *Ubóstwo i wykluczenie społeczne w Polsce*, red. R. Szarfenberg, Warszawa 2011.
- Trusz S., *Rozwój poznawczo-społeczny dziecka w świetle oczekiwań interpersonalnych rodziców i nauczycieli*, „Psychologia Rozwojowa”, 16(2011), nr 2, s. 21–32.
- Turska E., *Sytuacja socjalno-bytowa rodziny jako czynnik ryzyka zaburzeń nastroju adolescentów*, „Wychowanie w Rodzinie”, 16(2017), nr 2, s. 115–128.
- Więclawska A., *Ojcostwo w świecie współczesnym*, „Pedagogia Christiana”, 24(2009), nr 2, s. 213–228.
- Włodarczyk J., *Przemoc wobec dzieci*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka”, 16(2017), nr 1, nr 16(1), s. 192–213.
- Wołpiuk-Ochocińska A., *Retrospektywna ocena postaw rodzicielskich młodzieży w perspektywie jej dobrostanu psychicznego*, „Wychowanie w Rodzinie”, 16(2017), nr 2, s. 129–152.